

ΑΦΙΕΡΩΤΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΠΙ ΑΜΦΙΩΝ ΤΟΥ ΑΘΩ

ΥΠΟ
ΜΑΡΙΑΣ ΘΕΟΧΑΡΗ

Αἱ φωτογραφίαι τῶν κατωτέρω ἀμφίων προέρχονται ἐκ τῆς Ἀποστολῆς G. Millet εἰς Ἅγιον Ὄρος¹, ἀνήκουν δὲ σήμερον εἰς τὴν Συλλογὴν τῆς Ecole des Hautes Etudes τῆς Σορβόννης. Τὰς φωτογραφίας ταύτας μοὶ ἐνεπιστεύθη, ἵνα περιληφθοῦν εἰς γενικωτέραν μελέτην, ὁ Καθηγητῆς καὶ σεβαστός μου Διδάσκαλος κ. André Grabar, εἰς τὸν ὁποῖον, ἄς μοὶ ἐπιτραπῆ καὶ ἐκ τῆς θέσεως ταύτης, νὰ ἐκφράσω τὰς εἰλικρινεῖς μου εὐχαριστίας².

Τὰ ἐν λόγῳ ἄμφια δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Millet ἐκδοθὲν λεύκωμα ἐκκλησιαστικῶν κεντημάτων³, καθότι μεταγενέστερα τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ ἐπομένως ὑπερβαίνοντα τὰ χρονικὰ ὄρια τὰ καθορισθέντα διὰ τὸ λεύκωμα τοῦτο⁴. Παρὰ τὰς καταφανεῖς δυτικὰς ἐπιδράσεις εἰς τὸν διάκοσμον, τὰ ἄμφια ταῦτα ἀκολουθοῦν ἐν τούτοις πιστῶς, καὶ ὡς πρὸς τὴν εἰκονογραφίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν, τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν καὶ δύνανται ὡς ἐκ τούτου νὰ θεωρηθοῦν καὶ ταῦτα «βυζαντινοῦ ὄυθμοῦ».

Τῶν εἰρημένων ἀμφίων δημοσιεύω ἐνταῦθα τὰς ἐπιγραφάς⁵. Τοιούτων κεντητῶν ἐπιγραφῶν ἔλλειπει ἡ συστηματικὴ μελέτη, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς πολλὰ συναπῆ πρὸς τὴν κεντητικὴν προβλήματα θὰ διεφώτιζε. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων, αἱ συντομογραφίαι, ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιγραφῶν, βοηθοῦν εἰς τὴν ἐξαγωγήν γενικωτέρων συμπερασμάτων περὶ τῆς χρονολογίας⁶ καὶ προελεύ-

1. Πλὴν τῶν φωτογραφιῶν τῶν πιν. Β' καὶ ΣΤ', 2, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ τῆς Ἀποστολῆς Kondakov.

2. Ὁφείλω ἐπίσης νὰ εὐχαριστήσω καὶ τὸν βοηθὸν τῆς Βυζ. Ἐδρας τῆς Ε. Η. Ε., ἀρχιτέκτονα κ. A. K h a t c h a t r i a n, ὁ ὁποῖος μοὶ παρέσχε πᾶσαν δυνατὴν βοήθειαν διὰ τὴν περισυλλογὴν καὶ ταῦτις τῶν φωτογραφιῶν. Δυστυχῶς οὐδέμια συμπληρωματικὴ σημείωσις τοῦ Millet, σχετικὴ πρὸς τὰ ἀνεκδότα ταῦτα ἄμφια, διεσώθη.

3. G. Millet, Broderies religieuses de style byzantin, 1er fasc., Paris 1939, 2ème fasc., avec la collaboration d' H é l è n e des Y l o u s e s, Paris 1947.

4. Οὐδέμια ἐξηγήσις δίδεται, εἰς τὸν πρόλογον, ὑπὸ τοῦ Millet διὰ τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ἐξέλεξε τὸν 16ον αἰ.

5. Τὰ δημοσιευόμενα ἄμφια ἀποτελοῦν μόνον μέρος τῶν ἀνεκδότων τῆς Ἀποστολῆς Millet. Ἐτεῖρα, μὲ σλαβικὰς ἐπιγραφάς, δημοσιεύονται εἰς ἄλλην μελέτην.

6. Πρβλ. F. D ö l g e r, Die zwei byzantinischen «Fahnen» im Halberstädter Domschatz. M. Grabmann zur Vollendung des 60 Jahr., 1935, σ. 1351-1360.

σεως τῶν κεντημάτων, ἐνίοτε δὲ ἀποτελοῦν ὡσεὶ σφραγίδας ἐργαστηρίων⁷.

Αἱ ἐπὶ τῶν ἀμφίων ἐπιγραφὰι δύνανται νὰ ταξινομηθοῦν εἰς τρεῖς κατηγορίας :

α) Αἱ δηλοῦσαι τὴν ταυτίτητα τῶν προσώπων (ἐκατέρωθεν αὐτῶν καὶ συνήθως ἐν συντομογραφίᾳ) ἢ τῶν παραστάσεων.

β) Λειτουργικαί. Συνήθως πλαισιώνουν τὰς παραστάσεις.

γ) Ἀφιερωτικά (Χρονολογία—Προέλευσις. Ἀφιερωτῆς—Κεντητής). Συνήθως εἰς τὰς παρυφὰς μὲ γλωσσικούς ἰδιωματισμούς.

A. ΜΟΝΗ ΙΒΗΡΩΝ

1. Ἐπιτραχήλιον Μακαρίου Δρύστρας (Πίν. Α'). Κοσμεῖται μὲ μορφὰς ἀποστόλων κάτωθεν ἀψιδωμάτων. Εἰς τὸ κάτω ἄκρον ἐκάστης λωρίδος, ἐντὸς πλαισίου, εἰς τρεῖς σειράς, ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφή:

Ἀριστερὰ λωρίς	Δεξιὰ λωρίς
† ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΠΙΤΡΑΧΗΛΙΟΝ/ ΚΑΤΕΣΚΕΥΑΣΘΗ ΔΙΑ ΔΑΠΑ/ ΝΗΣ Κ(ΑΙ) ΑΝΑΛΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑ/	ΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ/ ΔΥΣΤΡΗΣ * ΚΥΡ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΑ/ ΤΑ ΤΟ ΑΧΣΑ ΕΤΟΣ ΜΗΝΙ ΙΟΥΝΙΩ/

2. Ἐπιτραχήλιον Πατριάρχου Διονυσίου Δ'. (Πίν. Β', 1). Φέρει τὰς εἰκόνας τοῦ Δωδεκαόρου. Εἰς τὰ ἄκρα, ἐντὸς πλαισίων (cartouches) φέρεται κεντημένη, εἰς τρεῖς σειράς, ἡ ἐπιγραφή⁸ :

7. Πρβλ. E. Turdeanu, La broderie religieuse en Roumanie. Les étoles des XVe et XVIe s., Bulletin de l'Institut roumain de Sofia, I (1941), καὶ M. S. Théocaris, Un épitrachilion valaque aux Météores, Revue des Etudes Roumaines, Paris 1957, (ὕπὸ ἐκτύπωσιν).

8. Δύστρος ἀντὶ Δρύστρας ἢ Δρίστρας : βλ. Ἄννα Κομνηνὴ, Ἀλεξιάς, ἐκδ. B. Leib, τομ. II, Παρίσι 1943, βιβλ. VI, 21, σελ. 49. Τὸ παρὰ Πτολεμαίῳ Δορύστολον, ἡ σημερινὴ Σιλιστρία. Ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος ἀπετέλει ἕδρα μητροπόλεως : βλ. Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποιλή, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, Ἀθήναι 1855, τόμ. V, σελ. 475.

9. Πρβλ. Kondakov, Pamjatniki christianskago iskusstva na Afone, St. Petesbourg 1902, σελ. 254, σὺν. 94, καὶ G. Millet, J. Pargoire et L. Petit, Recueil des inscriptions chrétiennes de l'Athos, Paris 1904, σελ. 77, ἀρ. 252.

Ἀριστερά λαοίς
 ΚΤΗΜΑ ΠΟΛΥΕΛΕΟ [N]
 ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ Π (Α) ΤΡΙΑΡΧΟΥ
 ΕΤΕΙ ΑΧΟΒ *

Δεξιά λαοίς
 ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ¹⁰ ΝΕΟΥ/
 ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΝΟΠΟΛ (Ι) ΤΟΥ ¹¹/
 ΜΗΝΙ ΙΑΝΝΟΥΑΡΙΩ

3. Ἐπιγονάτιον τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου. (Πίν. Γ').
 Ἐν αὐτῷ παρίσταται ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Κάτωθεν τῆς εἰκόνος,
 ἡ χρυσοκέντητος μεγαλογράμματος ἐπιγραφή:

† ΔΙ Ο ΝΥΣΙ ΟΥ
 Π (Α) Τ (Ρ) ΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ¹²
 1672

4. Ὁμοφόριον Ἰωαννικίου Λήμνου (1707 - 1732)
 (Πίν. Β, 2). Ἀργυροῦφαντον μετὰ σταυροειδῶν κεντητῶν πόλων. Καταλήγει
 εἰς δύο «ποταμούς», ἐξ ὧν ὁ ἀκραῖος φέρει, ἐντὸς πλαισίου, τὴν ἐπιγραφήν
 εἰς τρίμετρον καὶ εἰς τρεῖς σειράς ¹³:

† ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΥ ¹⁴ ΠΕΛΩ
 ΙΕΡΑΡΧΟΥ ∴ ΑΞΙΟΥ ΚΤΗΜΑ
 ΤΗΣ ΛΗΜΝΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

10. Περὶ τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου Μουσελίμη Κομνηνοῦ, ὁ ὁποῖος, μετὰ διετῆ διοίκησιν (1671 - 1673), καθηρέθη ὡς «ἐν λόγοις βαρῦς, ἐν ἔργοις ἀτίθασος, ἐν λήψεσιν ἄτεγκτος, ἐν ἀναλώμασιν καὶ δαπάναις ἀλόγιστος», βλ. Μ. Γεωργίου, Πατριαρχικοί πίνακες, σελ. 595, ἀρ. 205.

11. Παρὰ Millet, Κωνσταντινουπόλιτου.

12. Ὁ Διονύσιος ἐγεννήθη ἐν Κων/πόλει.

13. Kondakov, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 257, εἰκ. 94, Millet, Pargoire, Petit, Inscriptions., σελ. 77, ἀρ. 253.

14. Ὁ Ἰωαννίκιος ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Λήμνου τὸ 1707, παρέμεινε δὲ εἰς τὴν μητρόπολιν ταύτην μέχρι τοῦ 1732 ὁπότε παρητήθη. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1732 καὶ 1735, ἡ μέρος τοῦ διαστήματος τούτου, παρέμεινε εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀπὸ τοῦ 1735 καὶ ἐπὶ δύο ἔτη ἐμόνασεν εἰς Μ. Ἰβήρων, ἀποσυρθεὶς μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Σκήτην τῆς Ἀγ. Ἄννης εἰς Καψοκάλυβα. Τὰς πληροφορίας ταύτας μοὶ παρεχώρησε προθύμως ἐκ τῆς ὑπὸ ἐκτύπωσιν μελέτης του Ὁ Σεβασμιώτατος πρῶτον Ἀθήμων κ Βασίλειος, τὸν ὁποῖον καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ.

B. ΜΟΝΗ ΔΟΧΕΙΑΡΙΟΥ

5. Πύλη, ἔργον τῆς κεντητρίας Ριγότας (Πίν. Δ').
Φέρει παράστασιν τῆς Συνάξεως τῶν Ἀρχαγγέλων¹⁵ ἐντὸς πλουσίου ἀνθικοῦ
κοσμήματος. Εἰς τὴν κάτω παρυφήν, ἡ ἀκόλουθος ἀνορθόγραφος ἐπιγραφή :

ΔΙΑ CYNAPOMHC EMOY TOY ΠΑΠΑ ΔΑΝΙΗΑ ΚΑΙ ΡΙΓΟΤΑΣ

ΥΠΟΝΙΜΑ¹⁶ ΑΝΕΚΤΟΡΙΘΗ Υ ΠΑΡΟΥΣΑ ΠΥΛΗ ΕΠΙ ΕΤΟΥΣ

A X O Γ

6. Ζεῦχος ἐπιμανικίων 18ου αἰῶνος (Πίν. Ε').
Ἐκάστου ἐπιμανικίου ἡ ἐπιφάνεια διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, φέρει δὲ
τὰς ἀκολουθούς παραστάσεις¹⁷ :

Πλάσις τῆς Εὔας	Πλάσις τοῦ Ἀδάμ
Ἔγερσις τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰαείρου	Ἰασις τῆς πενθερᾶς τοῦ Πέτρου
Ὁ Χρ. ἰώμενος τὸν τυφλὸν	Ὁ Μωϋσῆς λαμβάνων τὸν νόμον
Ὁ Χρ. ἰώμενος τὴν αἰμορροοῦσαν	Ἡ διάβασις τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης

Ἐπὶ τῆς κάτω παρυφῆς ἐκάστου ἐπιμανικίου, ἐν μέσῳ ἀνθικοῦ διακό-
σμου, ἡ ἀκόλουθος ἀρχαῖζουσα ἐπιγραφή, διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, εἰς
δακτυλικὸν ἑξάμετρον :

Ἐπὶ τοῦ ἐνός : † ΑΜΦΙΟΝ ΙΕΡΕΩΝ ΤΟ Δ' ΑΝΑΚΤΑΣΟΙΟ ΔΕ ΧΡΗΜΑ

Ἐπὶ τοῦ ἑτέρου : ΙΕΡΟ [N] ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Δ' ΑΝΕΘ (Ε)ΤΟ ΤΩ ΚΥΡΙΩ

15. Ἡ Μ. Δοχειαρίου τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀρχαγγέλων.

16. = πόνημα.

17. Αἱ παραστάσεις αὗται ἐρμηνεύουν τὰς εὐχὰς τὰς ὁποίας ἀπαγγέλει ὁ ἱερεὺς
ἐπιθέμενος τὰ ἐπιμανίκια : «Αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με καὶ ἐπλα-
σάν με, συνέτισόν με καὶ μαθήσομαι τὰς ἐντολάς σου. Ἡ δεξιὰ σου,
δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, ἔθραυσεν ἐχθρούς, καὶ
τῷ πλήθει τῆς δόξης σου συνέτριψας τοὺς ὑπεναντίους».

Γ. ΜΟΝΗ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

7. Ὁράριον ἐκ Σινώπης τοῦ ἔτους 1680. (Πίν. ΣΤ', 1). Φέρει παραστάσεις ὀλοσώμων κατ' ἐνώπιον ἱσταμένων ἀγγέλων ἐναλασσομένων μὲ Σεραφεῖμ καὶ θρόνους (= τάγματα τῶν ἀγγέλων) μεταξύ τῶν ὁποίων παρεμβάλλεται ἡ ἐπιγραφή: «Ἅγιος». Εἰς τὰ ἄκρα, ἐντὸς τετραγώνων πλαισίων, ἡ ἀνορθόγραφος ἐπιγραφή: ¹⁸

ΕΚΕ [Ν] ΤΙΘΙ ΑΠΟ

ΠΟΛΙ ΣΙΝΟΠΗ

† ΓΕΡΒΑCΙ

ΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

I (:) XII ¹⁹

8. Ἐπιτραχήλιον τοῦ ἔτους 1680 (Πίν. ΣΤ', 2). Παριστᾶ Δέησιν, ἀποστόλους, ἱεράρχας, ἐντὸς ἀνθοφόρου ἐλικοειδοῦς κοσμήματος. Εἰς τὰς παρυφὰς ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: ²⁰

/ . . . ΔΙΑΝΟΥ ²¹ Κ (ΑΙ) ΔΟΥΔΟΣ

ΧΡΙΣΤΟΥ/ΕΤΟΥΣ

† CΥ [Ν] ΔΡΟΜΗ ΤΑΠΗΝΟΥ

ΓΕΡΒΑ [CΙΟΥ]/ΑΧΠ

9. Ἐπιτραχήλιον 17ου αἰῶνος (Πίν. ΣΤ', 3). Κοσμεῖται μὲ παραστάσεις Ἐθαγγελισμοῦ καὶ ἱεραρχῶν ἐντὸς τριλόβου ἀψιδωμάτων. Κάτω, εἰς τὰ δύο ἄκρα, ἡ ἐπιγραφή ἀνεστραμμένη εἰς τὴν φωτογραφίαν: ²²

Δεξιὰ λαφίς

ΔΕΗCΗC TIC ΔΟΥΔΗC ΤΟΥ/

Θ(ΕΘ)Υ' ΑΔΕΞΑΝΔΡΑC ΚΕΙΟΑΝ[Ι]./

ΜΕ ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΤΟΥC ΚΕ ΕΥ/

ΛΑΜΠΗC ΜΟΝΑΧΙC /

Ἀριστερὰ λαφίς

ΚΕ ΔΗΜΗΤΡΙ ΜΕ ΤΑ ΤΕ/

ΚΝΑ ΤΟΥ ΚΕ ΙΟΑΝΙ ΚΕ Α / ²³

ΚΕ ΑΝΑCΤΑCΑ ΜΕ ΤΑ ΤΕ/

ΚΝΑ ΤΟΥC ΚΕ ΚΟCΤΑΤΙΝΟ ²⁴

18. Αἱ δύο λαφίδες φέρονται ἀνεστραμμέναι εἰς τὴν φωτογραφίαν, ἡ ἐπιγραφή μᾶλλον ἀρχεται ἐκ δεξιῶν.

19. Τὴν διόρθωσιν τῆς χρονολογίας ἐνισχύει τὸ ὑπ' ἀρ. 8 ἐπιτραχήλιον τοῦ αὐτοῦ Γερβασίου.

20. Kondakov, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 254, εἰκ. 93 καὶ Millet, Pargoire, Petit, Inscriptions., σελ. 167, ἀρ. 486. Καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπιγραφή δεῖν νὰ ἀναγνοσθῆ ἐκ δεξιῶν.

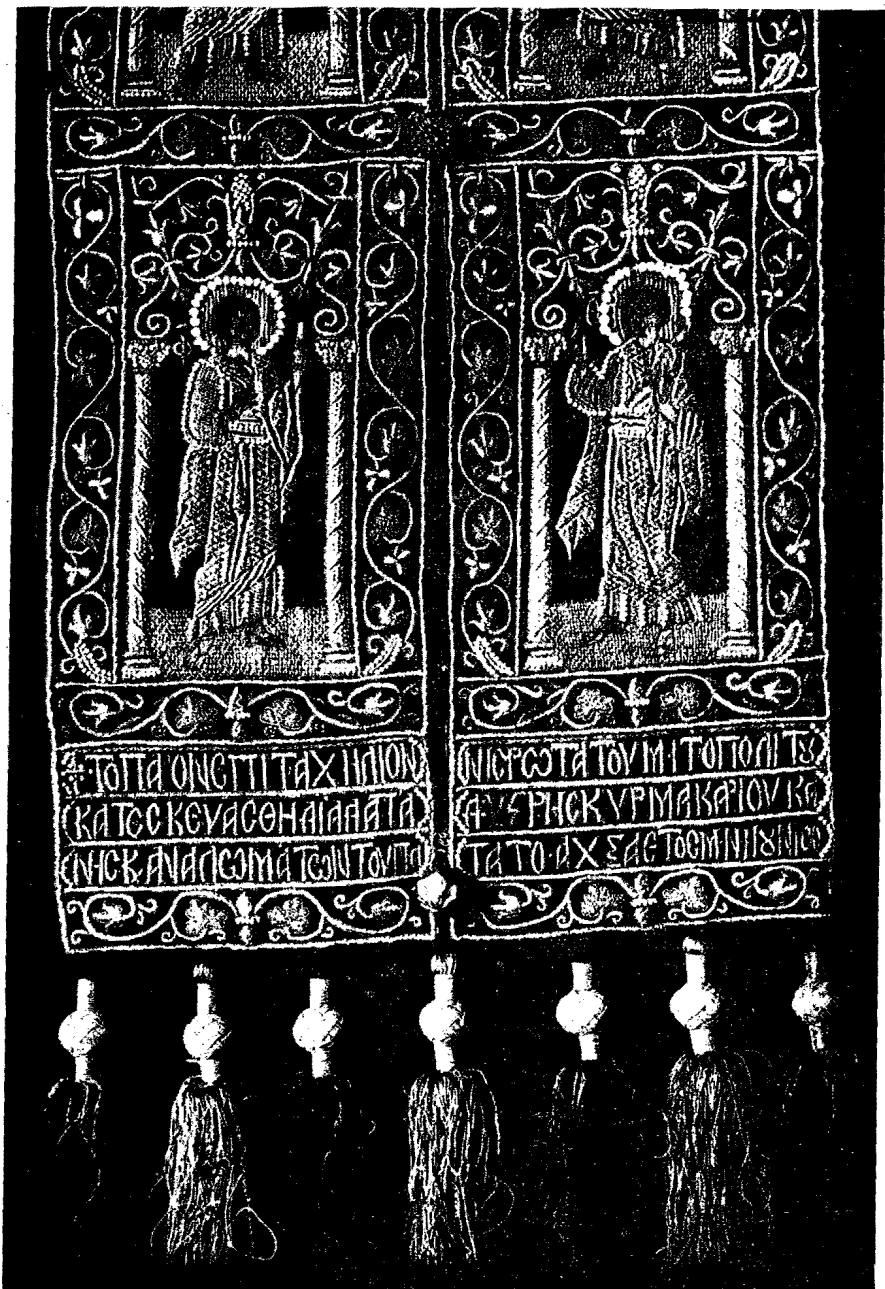
21. Εἰς τὴν φωτογραφίαν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιγραφῆς καλύπτεται ὑφ' ἐνὸς θυσάνου.

22. Millet, Pargoire, Petit, Inscriptions., σελ. 148, ἀρ. 487.

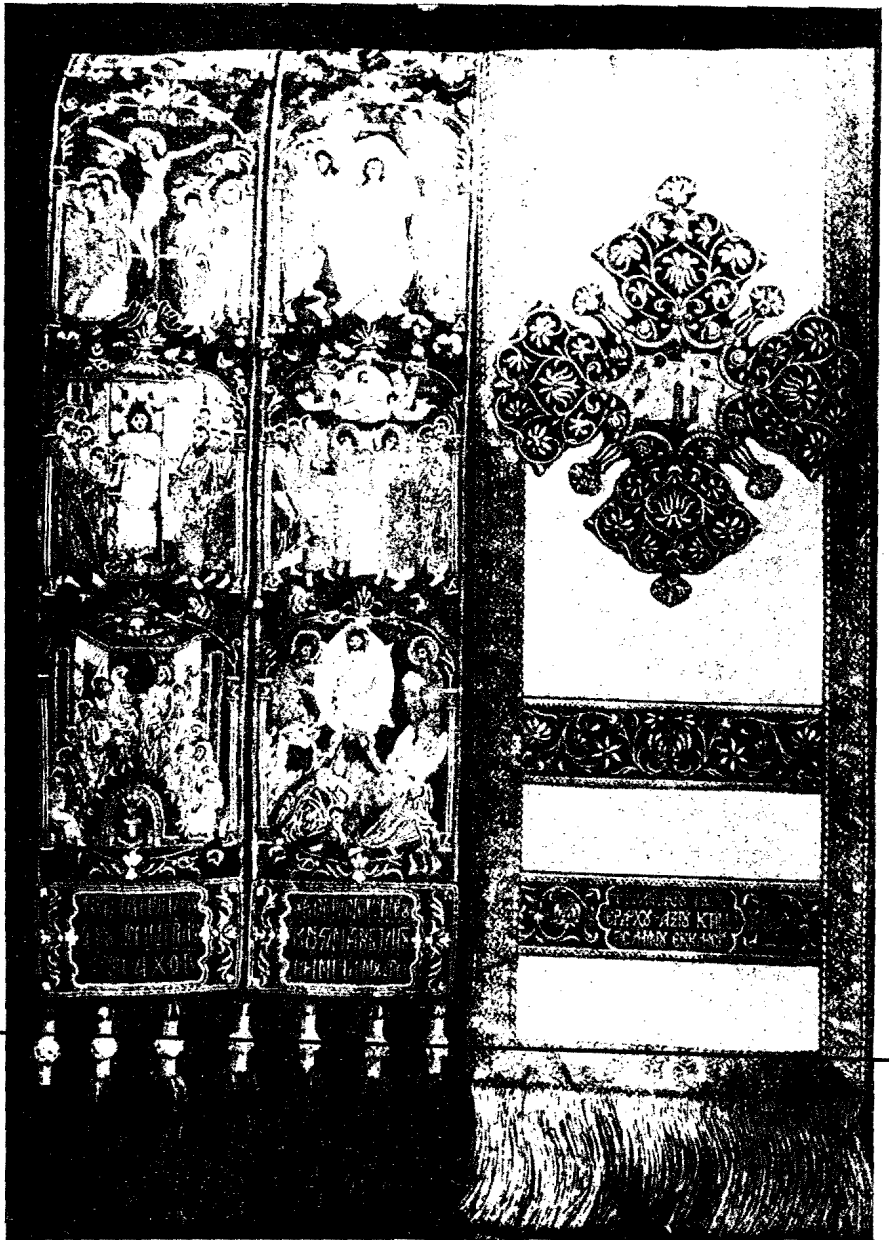
23. Διπλογραφία.

24. Παρὰ Millet: ¹ δέησις || ² Ἰοαννου || ³ [μὲ] || ⁴ Ἰοαννικα ||

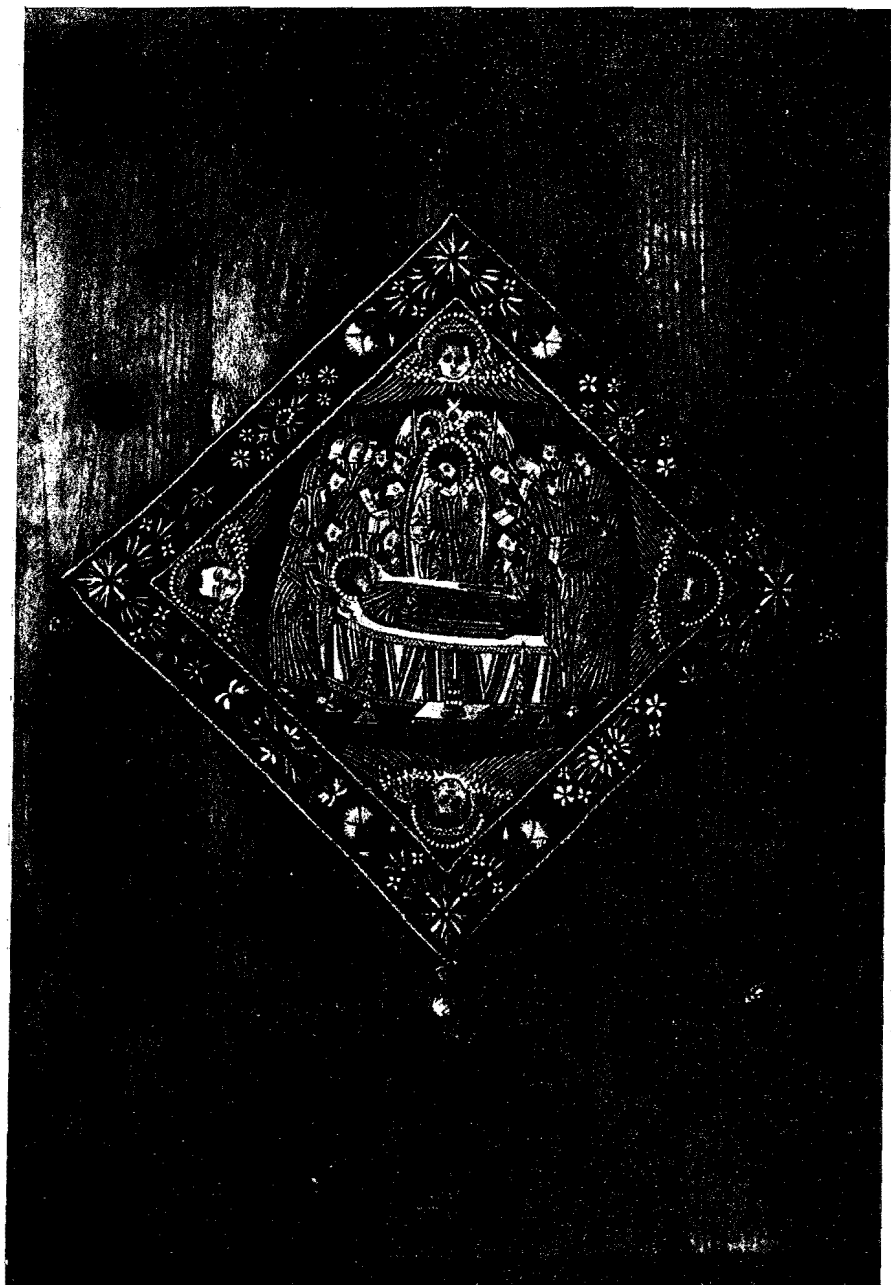
¹ Κοστατιν (ου).

Πίν. Α'. Μ. Ἰβήρων. Ἐπιτραχήλιον τοῦ ἔτους 1661.

Πίν. Β'. Μ. Ἰβήρων. 1) Ἐπιτραχήλιον τοῦ ἔτους 1672. (Πατρ. Διονυσίου Δ').
2) Ὠμοφόριον 17ου αἰῶνος.

Πίν. Γ'. Μ. Ἰσῆρων. Ἐπιγονάτιον τοῦ ἔτους 1672. (Πατρ. Διονυσίου Δ').

Πίν. Δ'. Μ. Δοχειαρίου. Πύλη τοῦ ἔτους 1673.

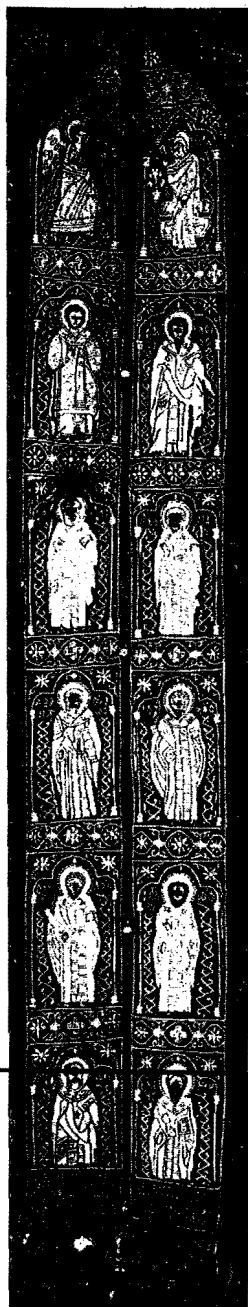
Πίν. Ε'. Μ. Δοχειαρίου. Ἐπιμάνια 18ου αἰῶνος.

1

2

3

Πίν. ΣΤ'. Μ. Διονυσίου. 1, 2. Ὁράριον καὶ ἐπιτραχήλιον τοῦ ἔτους 1680.
3. Ἐπιτραχήλιον 17ου αἰῶνος.